

1. БАНКАРСКА СУПЕРВИЗИЈА

1.1. Регулативна рамка на банкарската супервизија

Во рамките на започнатите реформи во банкарскиот систем на Република Македонија, во текот на 2000-та година беа донесени значајни законски решенија од доменот на банкарството и финансиите, како што се:

1. Закон за банките (“Сл. весник на РМ” бр.63/2000);
2. Закон за Фондот за осигурување на депозити (“Сл. весник на РМ” бр.63/2000);
3. Закон за хартии од вредност (“Сл. весник на РМ” бр.63/2000);
4. Закон за договорна хипотека (“Сл. весник на РМ” бр.59/2000, 86/2000)
5. Закон за изменување и дополнување на Законот за извршна постапка (“Сл. весник на РМ” бр. 59/2000);
6. Останата подзаконска регулатива: Одлука за утврдување и пресметување отворени девизни позиции на банките (“Сл. весник на РМ” бр. 33/2000, 77/2000, 79/2000), Одлука за методологијата на утврдување на гарантниот капитал на банките (“Сл. весник на РМ” бр. 77/2000), Одлука за потребната документација за издавање на дозволи според одредбите на Законот за банките (“Сл. весник на РМ” бр. 111/2000), Одлука за потребната документација за издавање на согласности и доставување на известување според одредбите на Законот за банките (“Сл. весник на РМ” бр. 111/2000), Одлука за начинот на вршење супервизорски надзор на банките и постапката за преземање мерки за отстранување на утврдените неправилности (“Сл. весник на РМ” бр. 111/2000).

1.1.1. Осврќ кон содржината на Законот за банките и останата супервизорска регулатива донесена во текот на 2000-та година

По долги и интензивни подготвителни активности, во консултација со Светската банка, во средината на 2000-та година беше донесен нов Закон за банките. Овој Закон содржи решенија кои се насочени во правец на поголемо приближување кон европското законодавство и Европските директиви од областа на банкарството, како и поголемо усогласување со т.н. Основни базелски принципи за ефикасна банкарска супервизија.

Промените содржани во Законот за банките можат да се сублимираат во следните позначајни домени:

- прецизно дефинирање на поимите банка и банкарски работи, при што банката претставува единствен субјект кој е регулиран со овој Закон;

- воспоставување на нов пристап во лиценцирањето на нови субјекти во банкарскиот систем на Република Македонија;
- зајакнување на супервизорските стандарди преку кои се регулира работењето на банките во насока на остварување на бонитетно работење и изградба на здрав, стабилен и ефикасен банкарски систем;
- зајакнување на корпоративното управување во банките, преку институционализирање на нови органи во банката и прецизно дефинирање на односите меѓу Собранието, Управниот одбор, раководниот орган, Одборот за управување со ризици и Одборот за ревизија;
- воспоставување на широк спектар на корективни мерки за надзор и санкционирање на банките кај кои се констатирани неуредности во работењето, како и зголемување на ефикасноста при “излез” на банкротизираната банка од банкарскиот систем на Република Македонија.

Со оглед на крупните промени содржани во Законот за банки, кои рефлектираат значителни ефекти врз работењето на банките, беше предвиден рок од 6 месеци за усогласување на банките со одредбите на Законот, кој истече на 05.02.2001 година.

а) Дефинирање на субјектите кои се регулираат со Законот за банки

Како што беше споменато погоре, со Законот за банките прецизно се дефинира поимот банки и минимумот банкарски работи кои треба да ги извршува еден субјект за да може да се основа и да работи како банка. Имено, банката се дефинира како правно лице кое ги извршува минимум следните банкарски работи: прибирање на депозити, пласирање на прибраните депозити во кредити или други инвестиции за сметка на банката, како и други активности кои со закон се предвидени да ги вршат исклучиво банките (на пример вршење на платен промет во земјата). Наспроти ова, Законот за банките ги дефинира и небанкарските финансиски институции кои извршуваат една или повеќе финансиски активности (но не и банкарски работи), како што се: економско финансиски консалтинг, факторинг, финансиски лизинг, издавање на парични картички, одобрување на кредити и сл.

При тоа, јасно е прецизирано дека, правни и физички лица кои немаат дозвола од Народна Банка на Република Македонија, не смеат да примаат депозити и истите да ги пласираат како кредити или инвестиции. Воедно е предвидено дека Народна Банка на Република Македонија издава дозвола за основање и работа на банка т.е. дозвола за извршување банкарски работи. Зборот банка или изведени зборови од зборот банка не смеат да се употребуваат во називот на трговско друштво или правно лице кое нема добиено дозвола за вршење банкарски работи.

Сите овие одредби се во правец на исполнување на критериумите утврдени од страна на Базелскиот комитет за банкарска супервизија, заради остварување на целосна усогласеност со Базелскиот принцип бр. 2.

б) Лиценцирање на нови субјекти во банкарскиот систем на Република Македонија

Законот за банките предвидува новини и во однос на основните принципи и постапката за лиценцирање на нови субјекти во банкарскиот систем на Република Македонија. Основните одредби од Законот за банките се доработени и во соодветна подзаконска регулатива, со која се регулира постапката и минимум потребните документи при основање на банка, како и при добивање на согласности од страна на Народна Банка на Република Македонија по точно одредени законски основи како што се: промена на сопственичка структура, именување на раководен орган, основање на банка и отворање на филијала, подружница или претставништво на банка во странство, основање на брокерска куќа овластена за работа во свое име и за своја сметка и основање на други финансиски институции.

Новините во доменот на лиценцирање може да се сублимираат во следното:

- Воспоставена е двофазна постапка на лиценцирање, што подразбира постепено исполнување на низа предуслови врз основа на кои најпрво се издава привремена дозвола, а потоа и конечна дозвола (со заокружување на постапката за лиценцирање). Врз основа на доставената документација (елаборат за работа со проекција на финансиските извештаи за следните три години, документација за образованието, искуството и професионалната историја за последните три години на лицата со посебни права и одговорности, финансиски и други податоци за потенцијалните акционери на банката, адекватноста на пишаните политики и процедури за работење на банката и сл.), Народна Банка на Република Македонија посебно оценува:
 - дали банката ќе биде организирана и оспособена да работи согласно со законската регулатива и пропишаните супервизорски стандарди. Ова подразбира оценка дали банката ќе има реален капацитет за успех на долг рок, односно дали таа ќе работи рентабилно, сигурно и ликвидно;
 - квалификациите, искуството и интегритетот на раководниот орган, другите лица со посебни права и овластувања и акционерите. Интегритетот на раководниот орган, другите лица со посебни права и одговорности и акционерите се оценува преку следните елементи: честост, компетентност, способност за расудување, работливост, неосудуваност, верба дека во понатамошното работење на банката нема да се влијае во насока на нарушување на нејзината финансиска состојба, углед и верба кај депонентите, респонзивност кон корективните мерки изречени од страна на Народна банка и слично. Во смисла на ова, се испитува идентитетот

на акционерите и нивната евентуална меѓусебна поврзаност, со посебен акцент на нивниот бонитет и потеклото на капиталот.

- Сепак, генерално, мора да се има предвид дека, овој Закон нуди решенија со кои во голема мера се либерализираат условите за лиценцирање и тоа особено имајќи го во предвид следното:
 - намален е износот на потребен капитал за вршење на платен промет и кредитно гаранциски работи со странство и тоа од 21 милион ДЕМ (со претходниот Закон за банки и штедилници) на износ од 9 милиони ЕВРА во денарска противвредност;
 - учеството на поединечен акционер во сопственичката структура на банката со право на управување е зголемено од 20% на 1/3. Ова ограничување ќе престане да важи почнувајќи од 01.01.2003 година, со што ќе се овозможи банка да биде основана само од еден акционер. Од друга страна, врз основа на оценка извршена од страна на Народна Банка на Република Македонија, доколку банка сака да основа банка, учеството на капиталот може да биде неограничено. Со овие измени, во дадените околности потребни се најмалку три акционери за основање на банка, а доколку акционерот е банка, во тој случај неговото учество во капиталот на банката може да биде неограничено;
 - либерализирана е постапката за барање на претходна согласност од Народна Банка на Република Македонија при промена на сопственичката структура на банката со право на управување. Имено, досегашната законска обврска на банките за барање на претходна согласност од Народна банка на Република Македонија при промена на сопственичката структура на акциите со право на управување од над 3% се заменува со одредбата за барање на претходна согласност во случаите кога се стекнуваат постепено или одеднаш акции чиј вкупен кумулативен износ изнесува 10%, 20%, 33%, 50% и 75%. За сите останати случаи на промена на сопственичката структура на акциите со право на управување (меѓу горенаведените проценти), банките се должни да ја известат Народна банка на Република Македонија во рок од 5 работни дена.

Сите овие одредби се во правец на исполнување на сите критериуми утврдени од страна на Базелскиот комитет за банкарска супервизија, заради остварување на целосна усогласеност со Базелските принципи бр. 3 и 4.

в) Супервизорски стандарди

Трет домен во кој се извршени значителни промени во Законот за банките е делот кој се однесува на супервизорските стандарди врз основа на кои се регулира работењето на банките. Во овој контекст, по донесувањето на Законот за банките се пријде кон ревидирање на останатата супервизорска регулатива со која се регулира адекватноста на капиталот, курсниот ризик, кредитниот ризик и ризикот на земјата (преку класификација на ризичноста

на конкретните билансни и вонбилансни позиции и издвојување на соодветна посебна резерва за обезбедување на потенцијални загуби, како и регулирање на концентрацијата на кредитната изложеност по одделни субјекти), ликвидносниот ризик (преку пропишување на обврска за рочно усогласување на активата и пасивата на банките), поврзаните субјекти и сл.

Целокупното ревидирање на супервизорската регулатива се очекува да се заокружи во текот на 2001-та година.

Во текот на 2000-та година, посебно треба да се истакнат следните промени во доменот на супервизорските стандарди:

- Кредитната изложеност спрема поединечен заемобарател е намалена од 30% на 25% во однос на гарантниот капитал на банката (инкорпорирано со Законот за банките);
- Кредитната изложеност спрема поединечни лица со посебни права и одговорности е зголемена од 1% на ниво од 3% во однос на гарантниот капитал на банките (инкорпорирано со Законот за банките);
- Агрегатната изложеност на банката во недвижности и капитални делови во други правни субјекти е зголемена од 25% на ниво од 60% во однос на гарантниот капитал. При тоа, само агрегираниот износ на капиталните вложувања на банката во други правни субјекти може да изнесува најмногу до 30% од гарантниот капитал, додека поединечен капитален влог на банката во друг нефинансиски субјект е ограничен во однос на гарантниот капитал на банката на ниво од 15%. Со овие измени во Законот за банките, се отвора можност за развој на инвестиционото банкарство, кое со претходниот Закон за банки и штедилници беше оневозможено. Имено, со претходниот Закон можноста за капитален влог на банка во друго правно лице беше ограничено на ниво до 20% од капиталот на правното лице, додека со новиот Закон, оваа законска пречка е надмината, со што банката може да поседува друго правно лице и до 100%.
- Согласно новата методологија за утврдување и пресметка на гарантниот капитал, дадена е можност на банките за вклучување и на други екстерни извори на средства во функција на поддршка на активностите на банката. Имено, со извршените измени се предвидуваат нови компоненти во пресметката на гарантниот капитал, како што се хибридните капитални инструменти и субординираните обврски. На овој начин се зголемува капиталната основа, што од своја страна има двоен позитивен ефект и тоа преку:
 - можноста од зголемување на стапката за адекватност на капитал (ова е особено битно кај банките кои се соочуваат со одредени проблеми во одржувањето на својата солвентна позиција);
 - можноста од зголемување на апсолутниот износ на кредитна изложеност спрема поединечен заемобарател, со оглед на фактот што постоечките прудентни лимити се имплементираат на повисока основица на гарантен капитал.
- Во доменот на регулирање на курсниот ризик на банките, треба да се спомене и новата регулатива со која се пропишува начинот на пресметка

на отворените девизни позиции на банката по одделни валути, отворена збирна денарска позиција, отворената агрегатна девизна позиција и односот меѓу отворените девизни позиции и гарантниот капитал на банката. Во овој контекст, посебно треба да се споменат следните измени:

- намалување на коефициентите за отворените девизни позиции по одделни валути од 30% на ниво од 20%; коефициентот за отворена збирна денарска позиција се намалува од 50% на 30%, додека коефициентот за отворена агрегатна девизна позиција се намалува од 60% на 40%;
- скратување на временскиот интервал во кој банките се должни да ја известуваат Народна Банка на Република Македонија за состојбата на нивните отворени девизни позиции. Имено, обврската на банките за месечно известување е заменета со обврска за декадно известување, која почнувајќи од 01.01.2002 година ќе се замени со обврска за дневно известување за состојбата на отворените девизни позиции.

Извршените измени во оваа супервизорска регулатива се во насока на поголемо приближување кон меѓународните супервизорски стандарди и практики, и покрај тоа што споредбената анализа на регулативата на другите земји покажува дека речиси сите други земји имаат пониски коефициенти за отворени девизни позиции. Овие измени, како и други кои ќе следат во наредниот период, се во насока на постепено усогласување со меѓународните прудентни лимити за контрола на курсниот ризик.

2) Корпоративно управување во банките

Законот за банки ги поставува основите на ефикасно корпоративно управување во банките. При тоа, воспоставувањето на солидни основи на корпоративно управување не претставува само законска обврска, туку треба да се сфати пред се, како добра деловна практика на банките.

Народна Банка на Република Македонија е посебно заинтересирана за поставување на солидни основи на корпоративно управување на банките бидејќи ефикасното извршување на супервизорската функција на Народна банка е во интеракциски однос со солидно поставениот систем на корпоративно управување.

Позначајни промени содржани во Законот за банки во овој домен се следните:

- воведување на т.н. принцип на четири очи, што подразбира дека рабководната функција ќе ја извршуваат најмалку 2 лица. Врвниот менаџмент на банката претставува клучна компонента на корпоративното управување. Принципот на “четири очи” задолжително треба да биде запазен при донесување на “главните менаџерски одлуки”, но истиот треба да се пренесе и на пониски нивоа на одлучување;

- зајакнување на улогата и одговорноста на Управниот одбор на банката преку проширување на неговите ингеренции. Извршувањето на предвидените законски надлежности од страна на Управниот одбор на банката, претпоставува и поголема стручност, професионалност и поголем активен пристап на членовите на Управниот одбор при извршувањето на пропишаните функции. Ова е од особено значење, ако се има предвид фактот што од редот на членовите на Управниот одбор на банката се формира Одборот за раководење со ризикот. Ова е нов орган кој е институционализиран со Законот за банките и кој според пропишаниот опсег на надлежности претставува високо стручно тело во банката. Имено, Одборот за раководење со ризикот е одговорен помеѓу другото и за: воспоставување и следење на примената на политиките и процедурите за оценка на кредитниот ризик, ликвидносниот ризик, каматниот ризик и други видови пазарни ризици;
- задолжителен елемент на корпоративното управување претставува Одборот за ревизија, кој се воведува како законска обврска со Законот за банките. Имено, овој орган е одговорен за воспоставување адекватни сметководствени процедури и оценка на нивната усогласеност со утврдената законска рамка од овој домен;
- во рамките на системот на корпоративното управување, посебно место зазема Службата за внатрешна ревизија, чија улога, место и надлежности се строго прецизирани со Законот за банките. Потребата од прецизирање на оваа законска обврска за банките произлезе од одредените недоразбирања во толкувањата на одредбите од претходниот Закон за банки и штедилници кои произлегоа низ практичната примена, а кои посебно се однесуваа на разликите меѓу системите на внатрешна контрола и улогата и местото на внатрешната ревизија, како и линиите на одговорност меѓу овој организационен дел и менаџментот на банката. Со овие измени е дефинирано дека, оваа служба претставува независен организационен дел кој врши постојана контрола на законитоста, правилноста и ажурноста на работењето на банката преку: следење на спроведувањето на интерните процедури и политики, процена на општата ефикасност на работењето во банката и следење на почитувањето на прописите. За извршените контроли и за идентификуваните ризици во работењето, службата го известува Управниот одбор на банката.

Покрај дефинирањето на внатрешната ревизија, Законот за банките содржи решенија кои се однесуваат не местото, улогата и надлежностите на надворешната ревизија и особено, прецизирање на односот меѓу надворешната ревизија, менаџментот на банката и супервизорскиот орган. Со Законот за банките се дефинира рамката на активности и обемот на ревизија кои треба да ги спроведе надворешниот ревизор. Исто така, зајакната е улогата на супервизорскиот орган во смисла на тоа што доколку Народна Банка на

Република Македонија утврди дека ревизорскиот извештај за банката не се темели врз објективни факти во однос на финансиската состојба на банката, истиот има право да го одбие и во следните три години нема да прифати ревизорски извештај изготвен од тој овластен ревизор. Исто така, во Законот за банките се внесени и одредби со кои се зголемуваат обврските на банката во однос на презентирање на финансиските податоци во јавноста. Имено, банката е должна да објави извадок од ревидираниот финансиски извештај со мислење на овластениот ревизор, во барем еден дневен весник, во рок од 15 дена од усвојувањето на извештајот од страна на Собранието на банката.

д) Корективни мерки и активности спрема банки

Законот за банките дефинира широк опсег на корективни мерки и активности кои можат да се преземат спрема банки кај кои се констатирани неправилности и проблеми во работењето. Во таа смисла, овој Закон ги пропишува можните механизми на изрекување на мерки, како и бројни корективни мерки со различна содржина, зависно од констатираниите проблеми и неусогласености во работењето на банките.

Од аспект на можните механизми на изрекување на мерки, Законот за банките разликува: доставување на писмено предупредување, барање за свикување на управниот одбор или собранието на акционерите заради разгледување на состојбата и постигнување договор за мерките за подобрување на состојбата во банката, издавање на писмена наредба за усогласување со одредбите на овој Закон и другите прописи, постигнување на договор околу мерките за усогласување со законската регулатива, преточен во протокол потпишан од страна на Народна Банка на Република Македонија и банката.

Изречените корективни мерки од страна на Народна Банка на Република Македонија може да бидат од различна природа, како што се: докапитализација на банката, забрана за исплата на дивиденда или друг начин на исплата на добивка, забрана за прибирање на штедни влогови, забрана за стекнување со сопственост во други правни лица, да основа делови на банка или претставништва, односно на било кој начин да ја шири мрежата на работењето, забрана за било какво зголемување на кредитната изложеност спрема заемобаратели класифицирани во ризични категории В, Г и Д, ограничување на платите и надоместоците на членовите на органите на управување и на вработените на банката, укинување на согласноста за именување на работоводен орган на банката, именување на повереник, привремен управник, како и укинување на дозволата за основање и работење на банката и други мерки.

Исто така, Законот за банките содржи одредби и за преземање на промптни корективни мерки, во случај кога стапката за адекватност на капитал е пониска од 6%, односно 4%. Преземањето на овие мерки е придружено со усвојување на план за докапитализација од страна на банката.

Во случај кога во своето работење банката пројавува постојана неусогласеност со одредбите на Законот за банките и другите прописи, Народна Банка на Република Македонија во банката може да именува повереник. Во рок од 30 дена по именувањето, повереникот е должен да изготви и да ѝ предложи на Народна Банка на Република Македонија план со мерки и активности за усогласување на работењето на банката со законската регулатива. Доколку, надлежните органи на банката не го прифатат планот, Народна Банка на Република Македонија може да донесе одлука за укинување на дозволата за основање и работење.

Во случај кога ќе се утврди дека банката е несолвентна, Народна Банка на Република Македонија може да именува привремен управник или да поднесе предлог до надлежниот суд за воведување на стечајна постапка над банката. Со именувањето на привремен управник се суспендираат правата на органите на управување на банката. При тоа, со Законот за банките утврдени се неколку основи според кои банката се смета како несолвентна: негативна нето вредност, стапка на адекватност на капиталот под 2% и неплаќање на пристигнатите обврски.

Стечајна постапка се воведува во банка кога ќе се утврди дека банката не е можно да се санира, односно санацијата не е економски оправдана и доколку банката е неспособна за плаќање на пристигнатите обврски непрекинато подолго од десет дена. Со денот на донесувањето на одлуката за исполнување на условите за воведување на стечајна постапка, до правосилноста на решението на судот со кое се воведува стечајната постапка, Народна банка именува овластен работник во банката. На овој начин се зголемуваат ингеренциите на Народна банка во доменот на стечајната постапка, кои досега престануваа во моментот на конечноста на одлуката на гувернерот за исполнување на условите за воведување на стечајна постапка.

Во рамките на Законот за банките како казнени одредби предвидени се и кривични дела за работоводниот орган, членовите на Управниот одбор и другите лица со посебни права и одговорности во случаи кога со своето работење ги повредиле одредбите од овој закон или придонеле за воведување на стечајна постапка на банката.

1.1.2. Осврќи кон промените во осигурувањето законска регулатива

Покрај Законот за банките, на почетокот на ова поглавје беа наведени други законски акти од областа на финансиите и банкарството кои беа донесени во текот на 2000-та година, а чија што содржина рефлектира значителни ефекти врз стабилноста и ефикасноста на банкарскиот и финансискиот систем во целина, како и зголемување на довербата на граѓаните во домашното штедење. Како позначајни закони донесени во овој период, можат да се издвојат следните:

Со Законот за Фондот за осигурување на депозити банките и штедилниците се должни да ги осигуруваат своите депозити во Фондот за осигурување на

депозити, кој е основан и е во сопственост на Република Македонија. На тој начин, исплатата на депозитите на граѓаните ја гарантира државата, што дава поголема сигурност и влијае врз зголемувањето на довербата во домашното штедење.

Законот дефинира експлицитна шема на осигурување на депозитите, при што предмет на осигурување се денарските и девизните депозити и тековни сметки на физички лица, депозитите врзани со паричните картички издадени од банки основани во Република Македонија и девизните приливи на физички лица. Во случај на настанување на ризичен настан, Фондот ги обесштетува физичките лица во висина на:

- 100% од депозитот на секое физичко лице во една банка или штедилница до износот од денарска противвредност на 1.500 ЕВРА и
- 90% од депозитите на секое физичко лице во една банка или штедилница до износот на денарска противвредност помеѓу 1.500 ЕВРА и 7.500 ЕВРА, но не повеќе од денарска противвредност на 7.500 ЕВРА.

Законот за Фондот за осигурување на депозити предвидува обесштетувањето на физичките лица да започне во рок од три месеци од денот кога е донесена одлуката за укинување на дозволата за работа или кога мнозинството од членовите на Управниот одбор одлучат дека банката генерално престанала со исплата на депозитите на физичките лица.

Законот за хартии од вредност дава основа за заштита на инвеститорот преку уредување на односите за видовите хартии од вредност, начинот за нивно издавање и условите за тргување, со што се овозможува обезбедување и јакнење на стабилноста, сигурноста и довербата во пазарот за хартии од вредност. Основните новини кои ги содржи новиот Закон за хартии од вредност се следните:

- дефинирање на условите и начинот на основање и работење на Централен депозитар како централна информациона база која содржи електронски податоци за издадените хартии од вредност;
- целосна дематеријализација на хартиите од вредност, со што се овозможува намалување на трошоците за физичко печатење на хартии од вредност, за нивно чување, обезбедување и трансфер, а се овозможува и брз и ефикасен пренос во процесот на тргувањето;
- емисијата на хартии од вредност реализирана во рок од шест месеци се смета за успешна, без разлика на процентот на реализација на емисијата, односно потребно е да биде купена барем една новоиздадена хартија од вредност;
- работите на тргување со хартии од вредност што се понудени јавно можат да ги вршат брокерски куќи и банки што е во согласност со Директивите на Европската Унија.

Од големо значење за зголемување на ефикасноста во работењето на банкарските институции претставуваат законските одредби содржани во новиот Закон за договорна хипотека и Законот за изменување и дополнување

на законот за извршна постапка. Со овие одредби се овозможува поголема заштита на правата на доверителите преку забрзување на судските постапки за наплата на лошите пласмани, како и намалување на проблемите врзани со реализација на преземените хипотеки.

1.2. Супервизорска функција на Народна Банка на Република Македонија

Народна банка на Република Македонија, како овластен супервизорски орган, ја остварува својата супервизорска функција на следните нивоа:

- функција на лиценцирање, преку обработка на доставените барања за издавање на дозволи и согласности, во согласност со законската регулатива;
- надзор на работењето на банките и штедилниците и
- преземање на корективни активности спрема банките и штедилниците.

1.2.1. Функција на лиценцирање

Во рамките на активностите за лиценцирање, во текот на 2000-та година, Народна банка на Република Македонија, издаде дозвола за основање на штедилница “Можности” д.о.о. Скопје и штедилница “Зегин Викторија и други” д.о.о. Скопје. Во истиот период е издадена дозвола за отворање на претставништво на Меѓународна Комерцијална банка на Република Кина-Тајван.

На полето на издавање на согласности по различни основи, Народна банка на Република Македонија, во текот на 2000-та година, ги оствари следните активности:

- од вкупно поднесени 26 барања за издавање на согласности за именување на работодавен орган, во текот на 2000-та година за 17 барања е издадена согласност, 1 барање е одбиено, 1 барање е повлечено, додека постапката за обработка на 7 барања на крајот на 2000-та година сеуште беше во тек;
- од примени 49 барања за промена на сопственичка структура на акциите со право на управување, позитивно е одлучено по 32 барања, за 4 барања е издадена делумна согласност, за 3 барања не е издадена согласност, 9 барања се повлечени, додека пак 1 барање се смета за известување;
- од примени 34 барања за издавање согласност за измена на Статут, Народна банка на Република Македонија позитивно се изјаснила за 23 барања, а 2 барања се повлечени, додека постапката за обработка на 9 барања на крајот на 2000-та година сеуште беше во тек;
- издадени се согласности по поднесените 3 барања за отворање на експозитури на домашни банки (“Радобанк” а.д. Скопје, “Тутунска банка” а.д. Скопје и “Стопанска банка” а.д. Скопје);
- од поднесени 2 барања за издавање согласност за купување на акции

во друга банка, по едното барање е позитивно одлучено, додека другото барање е одбиено;

- позитивно е одлучено по барањето на Штедилница “ФУЛМ” д.о.о. Скопје за отворање на филијала;
- издадена е согласност за основање на брокерско друштво на “Поштенска штедилница” д.о.о. Скопје;
- издадени се согласности по 3 барања за увид во записник од извршен непосреден надзор;
- од поднесени 2 барања за издавање на согласност за измена на назив, позитивно е одлучено по 1 барање, додека постапката за обработка на 1 барање на крајот на 2000-та година сеуште беше во тек;
- позитивно е одлучено по 1 барање за добивање согласност за формирање на банкарски конзорциум.

Со стапувањето на сила на новиот Закон за банките, во јули 2000-та година, како и поради законската потреба за упис на банките во Трговскиот регистар, во втората половина на 2000-та година се интензивираа активностите за добивање на согласности за нови статuti, како и за именување на работоводни органи на банките.

1.2.2. Надзор на работењето на банките и штедилниците

Согласно Законот за Народна банка на Република Македонија (“Сл. Весник на РМ” бр.29/96, 37/98-пречистен текст) и Законот за банките (“Сл. Весник на РМ” бр.63/2000), како и подзаконските акти и соодветните супервизорски процедури, Народна банка на Република Македонија врши перманентен надзор на работењето на банките и штедилниците и тоа преку:

- непосреден (целосен или делумен) надзор на работењето на банките и штедилниците;
- перманентно вонтеренско (редовно или засилено) следење на работењето на банките и штедилниците.

Во рамките на активностите за непосреден надзор, во текот на 2000-та година, беа извршени вкупно 55 теренски супервизорски контроли, од кои 23 супервизорски контроли на целокупното работење и 32 делумни супервизорски контроли. Притоа, со теренските супервизорски контроли беше опфатено целокупното работење на 14 банки и 9 штедилници, додека пак контроли со ограничен опсег беа извршени кај сите банки и кај 8 штедилници. Делумните супервизорски контроли на работењето на банките и штедилниците имаат за цел проверка и верификација на сознанијата, добиени со нивното вонтеренско следење, како и проверка на спроведувањето на преземените корективни мерки од страна на Народна банка на Република Македонија.

Друг аспект на надзорната функција на Народна банка на Република Македонија претставува перманентното вонтеренско следење на работењето на банкарските институции. Надзорот над овие институции се одвива преку

следење и редовни анализи на извештаите доставени од страна на банките и штедилниците, но и врз основа на сознанијата добиени од непосредните целосни или делумни супервизорски контроли. Редовниот вонтеренски надзор претставува појдовна основа за воспоставување на систем на ранопредупредувачки сигнали, кои треба да сигнализираат за можните проблеми, уште во нивниот почетен стадиум. Извршените месечни и квартални анализи на работењето на пооделните банкарски институции, преставуваат основа за утврдување на перформансите на целокупниот банкарски систем, кои пак, претставуваат feed back за компаративната анализа на секоја од пооделните институции во рамките на банкарскиот систем.

Во текот на првото полугодие од годината, на барање на Светската банка, во рамките на FESAL II аранжманот, независната ревизорска куќа Arthur Andersen изработи дијагностички студии за четирите најголеми банки во Република Македонија, по “Стопанска банка” а.д. Скопје. Врз основа на овие студии, банките добија одредени препораки, со чија имплементација треба да се подобрат нивните практики и процедури во работењето.

Супервизијата на работењето на банките и штедилниците во Република Македонија се заснова на примена на CAMEL рејтинг системот, односно на анализа и оценка на пет значајни области од работењето на банкарските институции:

- адекватност на капиталот;
- квалитет на активата и кредитното портфолио;
- менаџмент и внатрешна контрола;
- профитабилност; и
- ликвидност.

Анализата на секоја од овие пет области резултира со утврдување на квантитативна оценка која се движи од “1” до “5”. Врз основа на оценките за поодделните области се утврдува сумарна оценка за работењето на банкарската институција, која ја рефлектира вкупната финансиска и оперативна состојба на институцијата.

Преглед 1

Структура на банки и штедилници согласно нивната сумарна оценка на 31.12.1999 година и 31.12.2000 година

Сумарна оценка	31.12.1999		31.12.2000		Споредба 2000/1999	
	банки	штедилници	банки	штедилници	банки	штедилници
1	-	-	-	-	-	-
2	5	1	5	3	-	2
3	6	9	7	9	1	-
4	9	3	7	1	-2	-2
5	1	2	1	2	-	-
Неоценети	2	1	2	4	-	3
Вкупно	23	16	22	19		

Компаративната анализа на структурата на банките и штедилниците, согласно нивните сумарни оценки покажува дека во текот на 2000-та година, вкупниот број на банки кои имаат сумарна оценка “3” е зголемен за 1 банка, а истовремено е забележано намалување за 2 банки во групацијата на банки оценети со сумарна оценка “4”. Во анализираниот период нема промени во состојбата на банки оценети со сумарните оценки “1”, “2” и “5”. Во истиот период пак, вкупниот број на штедилници кои имаат сумарна оценка “2” е зголемен за 2 штедилници, а бројот на штедилници оценети со сумарна оценка “4” е намален за 2 штедилници. Бројот на штедилници оценети со сумарните оценки “1”, “3” и “5”, на крајот на 2000-та година, е непроменет.

Анализирано по пооделни банки, од институциите оценети во 1999 година со сумарна оценка “3”, во текот на 2000-та година кај 2 банки е влошена оценката во “4”, а кај 2 штедилници истата е подобрена во “2”. Во истиот период пак, 3 банки и 2 штедилници, оценети во 1999 година со сумарна оценка “4”, ја подобриле оценката на “3”, а кај 1 банка сумарната оценка е влошена од “4” на “5”. Во текот на 2000-та година, спрема 1 банка оценета со сумарна оценка “5” е покрената стечајна постапка.

Теренските супервизорски контроли и перманентното вонтеренско следење на банките и штедилниците во Република Македонија и во 2000-та година ги потврдуваат веќе констатираните проблематични сегменти од нивното работење. Имено, и понатаму, најизразени се проблемите поврзани со слабиот квалитет на активата, пред сè како последица на слабите кредитни процедури и политики на банките, но и на неповолните екстерни влијанија. Проблемите на кредитното портфолио можат неповолно да се одразат и на ликвидносната позиција на институциите, што предизвикува потреба од користење на секундарни извори на финансирање. Неквалитетното кредитно портфолио има свој ефект и врз профитабилноста на банките, што се должи на неадекватниот обем на приходи генерирани од кредитната активност на банкарските институции, наспроти високите трошоци поврзани со неквалитетните пласмани, во однос на законската обврска за издвојување на посебна резерва за потенцијални загуби.

Паралелно со супервизијата на банките и штедилниците, Народна банка на Република Македонија врши и инспекциска контрола за примена на прописите од областа на девизното работење. Така, во 2000-та година беа извршени вкупно 130 инспекциски контроли. Од нив, со 14 контроли беше опфатено целокупното девизно работење на банките, 10 контроли беа спроведени на поодделни области од девизното работење на банките, 14 контроли на депонираното девизно штедење, а останатите 90 контроли се однесуваат на работењето на овластените менувачници. Најчесто, предмет на делумните контроли на институциите беше придржувањето кон изречените мерки од страна на Народна банка, исполнување на услови за вршење на менувачки работи, контрола на работењето со парични картички, девизен пазар, нерезидентни сметки, трансформација на старо во ново девизно штедење, контрола на депонираното девизно штедење, контрола на депонирани девизни средства и сл.

*1.2.3. Преземање на корективни активности спрема
банките и штедилниците*

Заради заштита на сигурноста и стабилноста на поодделните банкарски институции, како и сигурноста и стабилноста на банкарскиот систем во целина, Народна банка на Република Македонија има законско овластување да презема корективни мерки спрема банките и штедилниците, кај кои врз основа на теренските и вонтеренските супервизорски активности, се констатирани одредени неправилности и неуредности во работењето. Согласно Законот за банки, Народна банка на Република Македонија има на располагање широк дијапазон на корективни мерки, кои во зависност од индивидуалните неусогласености и неуредности во банките и штедилниците, може да се преземат поединечно или во комбинација, со цел да се постигне максимална оптималност во корективната акција и што побрзо надминување на проблемите, кои можат да ја загрозат сигурноста и стабилноста на банкарската институција.

Во текот на 2000-та година, Народна банка на Република Македонија изрече 38 решенија со корективни мерки спрема 14 банки и 5 штедилници, поднесе 5 барања за поведување на прекршочна постапка и 2 кривични пријави. Во продолжение се прикажани поединечно преземените мерки и бројот на банки и штедилници на кои тие се однесуваат:

- мерка за одземање на согласност на работоводен орган и овластување на лице од Народна банка на Република Македонија да ја организира работата е изречена спрема 1 штедилница;
- мерка за верификација на налози од овластени работници на Народна банка на Република Македонија е изречена спрема 1 штедилница;
- мерка за забрана за давање на кредити и вршење на други пласмани освен пласмани во хартии од вредност врз основа на продажба на депозити на Народна банка на Република Македонија е изречена спрема 2 банки;
- мерка за запирање на кредитирање на определени основачи е изречена спрема 1 банка;
- мерка за сторнирање на капитал уплатен врз база на одобрен кредит за купување на акции е изречена спрема 1 банка;
- мерка за замрзнување на денарските пласмани е изречена спрема 3 банки;
- забрана за вршење на сите или на одредени банкарски работи во определен рок е изречена спрема 1 банка и 2 штедилници;
- забрана за прибирање на депозити на правни лица е изречена спрема 1 штедилница;
- мерка за постапување по Одлуката за супервизорски стандарди за регулирање на достасаните, а ненаплатените побарувања е изречена спрема 8 банки и 1 штедилница;
- мерка за постапување по Одлуката за класификација на активните билансни и вонбилансни ставки на банките и штедилниците според степенот на нивната ризичност е изречена спрема 10 банки и 1 штедилница;
- мерка за постапување по Одлуката за утврдување и пресметување на отворени девизни позиции е изречена спрема 5 банки;

- мерка за сведување на кредитната изложеност во законски определените лимити е изречена спрема 3 банки и 1 штедилница;
- мерка за оттуѓување на сопствените акции е изречена спрема 1 банка;
- мерка за исклучување од учество на девизен пазар е изречена спрема 2 банки;
- мерка за исклучување на нето должниците од управниот одбор е изречена спрема 2 банки;
- мерка за забрана на кредитирање на комитенти класифицирани во ризичните категории В, Г и Д е изречена спрема 1 банка;
- мерка за обезбедување на средства по основ на користење на задолжителна резерва на банките за одржување на дневна ликвидност е изречена спрема 1 банка;
- останати мерки: усогласување со Законот за сметководство (7 банки и 2 штедилници), усогласување со Законот за девизно работење (5 банки), усогласување со Законот за кредитни односи со странство (2 банки), постапување по Законот за висина на затезната камата (1 штедилница), престанок со вршење на паралелен платен промет (3 банки), ажурирање на акционерската книга (4 банки), изработка на план од страна на Управниот одбор за усогласување по изречените мерки (3 банки), редовно одржување на седници на Управниот одбор (1 банка и 1 штедилница), престанок на одобрување на нови кредити заради затворање на стари побарувања (1 банка), изготвување на ревизорски извештај и објавување на годишната пресметка (1 банка) и друго.

* * *

Искуството покажува дека кога во банкарскиот систем на една земја се идентификуваат повеќе банки кај кои се јавуваат одредени проблеми во работењето, најефикасен метод за работа со нив, од организационен аспект, е истите да се лоцираат во посебен отсек. Основањето на Отсекот за конзервирање, мониторинг и спроведување на мерки, овозможува другите отсеци во рамките на Дирекцијата за супервизија да не го нарушат воспоставениот редовен начин на работа, кој не може да одговори на потребите за засилено следење на работењето на институциите кои бараат посебен надзор. Отсекот врши засилен супервизорски надзор на работењето на овие банки и предлага корективни мерки и активности, за квантитативно и квалитативно подобрување на перформансите на истите, како и мерки за побрз и поефикасен излез од овој отсек.

Врз основа на досегашното практично искуство и Упатството за регулирање на работењето на Отсекот за конзервирање, мониторинг и спроведување на мерки, идентификувани се следните критериуми, според кои една банка би можела да стане предмет на посебен, засилен супервизорски надзор и тоа:

- сумарна оценка “4” или “5”, утврден со последната непосредна контрола;

- стапка на адекватност на капитал пониска од 12%;
- констатирана сериозна повреда на законските прописи и
- ликвидносни проблеми на институцијата, манифестирани во облик на трајна неликвидност.

На крајот на 2000-та година, во овој Отсек се најдоа 8 банки, кои во своето работење покажале изразена концентрација на ризици и за кои врз основа на погоренаведените критериуми беше оценето дека треба да бидат предмет на засилен надзор. Во втората половина на 2000-та година, беа спроведени целосни теренски контроли во сите банки под засилен супервизорски надзор, при што кај 3 од нив беше утврден тренд на подобрување на вкупните перформанси во работењето, со што нивната сумарна оценка беше подобрена од “4” на “3”. Доколку ваквиот тренд продолжи во определен временски период и во 2001-та година, со што овие банки ќе потврдат дека работат во согласност со принципите на сигурност и стабилност и во согласност со супервизорските стандарди, ќе дојде до нивно трансферирање во Отсекот за редовна вонтеренска супервизија, односно посебниот супервизорски надзор да се замени со редовен. Засиленото перманентно следење на овие банки се спроведува врз основа на анализи на редовните извештаи и низа вонредни извештаи, доставени од страна на банките, како и со непосреден супервизорски надзор, со цел поефикасно и навремено следење на сите промени во работењето на овие институции и навремено преземање на дополнителни корективни мерки, доколку е потребно.